

16^e jaargang
 Nummer 2
 20 januari 1962
 blz. 26-34

De code als aspect van de ontwikkeling van het beroep

Mejuffrouw mr. M. Tjeenk Willink

Wat is een code? Wat is een aspect? Wat is een beroep? Wat is maatschappelijk werk?

Het komt me voor, dat een zinvolle behandeling van het mij opgedragen onderwerp pas mogelijk is na beantwoording van deze vier prealabele vragen, want anders zou ik mij schuldig maken aan de in discussies over maatschappelijk werk — en trouwens niet alleen daar — vaak gemaakte fout, dat men praat met woorden, waarbij ieder het zijne denkt. Vandaar de spraak- en begripsverwarringen, die maken dat er veel meer gesproken en geschreven wordt en dus aangehoord en gelezen moet worden dan nodig zou zijn bij een duidelijke hantering van termen.

Mijne heren voorzitters. Ik geloof, dat mijn — door tijdsgebrek ingegeven — aanvankelijke aarzeling om te spreken op deze hoogtijdag van uw beide bonden uitgelopen zou zijn op een definitieve weigering, wanneer ik geweten had, welke titel u mij zoudt voorschrijven. Het is namelijk heel wat gemakkelijker om — zoals mij verzocht werd — te spreken ter gelegenheid van de aanbieding der beroepscode, waarbij men dan over allerlei kan parafraseren, dan om een opgedragen thema te behandelen, vooral wanneer dat zo veelomvattend is als de schijnbaar eenvoudige titel „De code als aspect van de ontwikkeling van het beroep”.

Hoe merkwaardig zinvol deze titel is drong pas tot me door toen ik de betekenis van het woord code ging naspeuren in het Handwoordenboek der Nederlandse Taal, waarin ik niet alleen vond, wat ik verwachtte: code is wetboek, maar ook code is: „een verzameling van overeengekomen woorden,

die elk een zin of zinsgedeelte betekenen, waardoor men in weinig woorden veel zegt”.

De code, die vandaag aan de leden van de bonden wordt aangeboden, moet ongetwijfeld gezien worden in de eerste betekenis van wetboek, een samenhangend geheel van wetten of om het wat minder rigoreus te laten klinken, van bindende gedragsregels, die — naar gehoopt wordt — binnen de eigen groep kracht van wet zullen krijgen en misschien zelfs wel als de eerste grondwet van de Nederlandse maatschappelijk werkers kunnen worden beschouwd.

Met de tweede betekenis van het woord code werd ik geconfronteerd, toen ik verder ging nadenken over de titel, die inderdaad in weinig woorden veel zegt, maar helaas zonder dat er sprake is van overeengekomen begrippen en vandaar de vier vragen, waarmee ik mijn rede inleidde.

Op de eerste vraag, wat is een code, heb ik het woordenboek reeds laten antwoorden en ook de tweede vraag kan daarin zijn oplossing vinden. Aspect is: „1. aanblik der planeten; aanblik, gezicht (van bouwwerken, enz.); uitzicht in de toekomst”. Het lijkt me voor maatschappelijk werkers dienstig om de aanblik der planeten maar aan Gagarin en andere beroepsruimtevaarders over te laten en zelf stevig met de voeten op de grond te blijven staan, waar we toch soms al moeite mee hebben. Op deze wijze kunnen we dan alle aandacht wijden aan de aspecten, d.w.z. de aanblik van ons werk hier op aarde en aan het uitzicht in de toekomst.

Ik kom thans aan de derde vraag, die helaas niet zo gemakkelijk te beantwoorden is: Wat is een beroep? Van Dale antwoordt hierop: „maatschappelijke werkkring, waarvoor men de vereiste bevoegdheid heeft verkregen”, maar het Vergelijkend Woordenboek der Nederlandse Taal stelt als beroep onder meer: „Iets waartoe iemand geroepen wordt, zijn roeping”, met de toevoeging „thans verouderd”. Ik zou deze beide betekenissen graag met elkaar willen verbinden en t.a.v. het maatschappelijk werk willen stellen, dat het beroep de roeping niet uitsluit of verschaalt, maar haar de beste kans biedt om tot volle ontplooiing en tot daadkracht te komen.

Er zijn verschillende redenen, waarom ik op wat ik als een twee-eenheid beschouw, thans niet meen te moeten ingaan. In de eerste plaats zou ik er wel niet aan kunnen ontkomen in herhaling te vervallen van wat ik vier jaar geleden in deze zelfde zaal bij het tienjarig bestaan van de Nederlandse Bond van Maatschappelijk Werkers heb gezegd over „beroep en roeping”. Ik meen te moeten aannemen, dat velen van de toen aanwezigen zich ook nu weer onder mijn gehoor bevinden en dat zij geen behoefte hebben aan een reprise. Wat de leden van de Ariënsvereniging betreft mag ik op grond van hun godsdienstig uitgangspunt de roeping veronderstellen in hun beroepsuitoefening ook al zullen zij dit grote en tegelijk beladen woord zelf misschien niet willen gebruiken.

Het komt me begrijpelijk voor, dat met name de jonge generatie de nodige reserve en nuchterheid aan de dag legt t.a.v. de roeping, die maar al te vaak wordt gehesen als vlag op een schip, dat bij nader onderzoek — en vooral bij zelfonderzoek — voor een groot deel geladen blijkt te zijn met ballast van illusies. Het is nu eenmaal vaak bijzonder moeilijk om te onderscheiden wat een houdbaar ideaal en wat een opgeblazen illusie is, die als een zeepbel uit elkaar spat als de moeilijkheden van het beroep of van het leven erop aangrijpen, zodat alle glans en kleur tot niets uiteenspat.

Het getuigt dan ook van een gezonde realiteitszin, dat roeping een gedevalueerd begrip is geworden, evenals filantropie en caritas. Revaluatie is zeker nodig, maar niet zozeer door woorden als wel door

levenshouding en niet speciaal in het maatschappelijk werk, maar in alle beroepen, al moet hierbij gezegd worden, dat mechanisch routinewerk het voor een mens bijkans onmogelijk maakt zich aangesproken te weten en een persoonlijk antwoord daarop te geven. De roepstem van God of het mysterie van het leven valt moeilijk te onderkennen in het geratel van de lopende band, en wat dat betreft is het dan toch wel weer in bijzondere mate het maatschappelijk werk, dat de persoonlijke inzet niet alleen mogelijk maakt, maar zelfs eist en als zodanig zou dit inspannende beroep eigenlijk een voortdurende recreatie, een herschepping moeten zijn.

Is het maatschappelijk werk een beroep? Ja, zeggen de maatschappelijk werkers zelf en ook vele buitenstaanders. Nee, beweren er nog steeds al te velen. Beiden geven hun antwoord meestal zonder zich bewust te zijn wat zij onder beroep verstaan en dat kan iets zeer verschillends zijn. Men denke b.v. enerzijds aan het begrip beroep, zoals dat b.v. gehanteerd wordt bij de aan de volkstelling verbonden beroepstelling. In de publikatie van de in 1947 gehouden telling vinden we circa 5000 beroepen, waaronder in groep 847 „jeugtleider, maatschappelijk werker en sociale werker”. Wat het subtiele verschil is tussen een maatschappelijk werker en sociaal werker moeten we maar raden, want er ontbreken helaas toelichtingen op deze bonte staalkaart, die onder beroep blijkbaar alle arbeid verstaat, welke als middel van bestaan wordt verricht en waarvan veel mij tot dusverre onbekend was, zoals b.v. de heikoppensneller en het mangelmisje; van de heikoppensneller vermag ik mij geen beeld te vormen, terwijl ik er t.a.v. het mangelmisje over twijfel of het een misje is, dat mangelt of — om in de sfeer van het maatschappelijk werk te blijven — een misje, waaraan iets mangelt.

Ook de volgorde van de beroepenpublikatie is verrassend. Zo treffen we b.v. na elkaar aan de hoedenmodiste, de hoepelmaker en de hoogleraar; de eerste twee kunnen vooral bij sommige modes nog wel bij elkaar worden gedacht, maar zij staan toch wel ver af van de hoogleraar, even ver als de nageljongen van de notaris en de operazanger van de opperman

— hoewel deze allebei op z'n tijd de hoogte ingaan. De plaats van de sociaal werker tussen de smid en de spinner is alfabetisch verklaarbaar — evenals trouwens de voorafgaande combinaties —, maar verhelderend voor het begrip beroep is het zeker niet. Ik heb dus de amusante en leerrijke bestudering van deze publikatie van het C.B.S. snel beëindigd en mijn toevlucht gezocht bij de sociologen, die het helaas met elkaar en soms ook met zichzelf niet eens blijken te zijn. Zo meen ik b.v. een verschil te moeten constateren tussen de interpretatie, welke prof. dr. J. A. A. van Doorn heeft gegeven in zijn recent artikel over de „Professionalisering van het maatschappelijk werk”, gepubliceerd in het Tijdschrift voor Maatschappelijk Werk van 20 oktober jl. en zijn beschouwingen in de Sociologische Gids van juni 1955 over „Het probleem van de beroepsstratificatie”, waarin hij onder meer schreef: „Zeer algemeen aangeduid behoort het beroep tot het ruimer omgrensbare verschijnsel arbeidsverdeling. Bovendien is het kenmerkend voor de combinatie van specialismen, die het beroep is, dat het voor het individu zoals Weber zegt, „Grundlage einer kontinuierlichen Versorgungs- und Erwerbchance ist”. M.a.w. het beroep is rechtstreeks verbonden met het economisch bestaan van de beroepsdrager....”. Misschien is het minder juist dit te zien als in tegenpraak met prof. Van Doorns hooggeleerde beschouwing in zijn artikel in het Tijdschrift voor Maatschappelijk Werk, omdat hij het daarin heeft over het geprofessionaliseerde beroep — over de professie dus —, een term die in het Nederlands weinig gebruikelijk is. Als ik daarom hier verder blijf spreken over beroep, dan is het in de zin van professie, waarvan de kenmerken volgens Van Doorn zijn, dat het gaat in de eerste plaats om een functie van vertrouwen, in de tweede plaats om de behartiging van een hoog goed en in de derde plaats om het ontbreken of zwak aanwezig zijn van het commerciële aspect. Ik dacht zo, dat het in het maatschappelijk werk gaat om een zéér hoog goed, nl. het welzijn van de mens in zijn sociale relaties; dat het vertrouwen tussen maatschappelijk werker en cliënt essentiële voorwaarde is voor het werk en ten slotte, dat het geen winstgevende

commercie is. Daarom verwondert het mij, dat prof. Van Doorn twijfelt aan de professionalisering van het maatschappelijk werk.

Ik kom op zijn artikel nog nader terug en zou eerst uw aandacht willen richten op de wat meer geconcretiseerde kenmerken, welke Ernest Greenwood naar voren heeft gebracht in zijn artikel „Attributes of a Profession”, gepubliceerd in Social Work, Journal of the American National Association of Social Workers van juli 1957. Hij schrijft daar, na een zorgvuldig onderzoek van de desbetreffende sociologische literatuur tot de conclusie te zijn gekomen, dat er bij de deskundigen overeenstemming bestaat over vijf eigenschappen, die kenmerkend zijn voor de „profession”, het geprofessionaliseerde beroep ter onderscheiding van de „occupation”, het vak. Deze kenmerken zijn:

1. een systematische theoretische fundering;
2. autoriteit;
3. gemeenschapssanctie;
4. ethische normen en
5. beroepseigenheid (culture).

Een korte toelichting op deze criteria is voor goed begrip van mijn betoog over beroepsmaatschappelijk werk onmisbaar. De theoretische fundering verkregen door een wetenschappelijke opleiding, lijkt mij zonder meer begrijpelijk en deze leidt als vanzelf tot het gezag, dat de beroepsbeoefenaar krachtens zijn wetenschappelijke kennis heeft tegenover de leek. De vakman of de beoefenaar van een niet-geprofessionaliseerd beroep (zoals de winkelier) heeft klanten en „de klant is koning”. De beoefenaar van een professie heeft cliënten en de cliënt is hem niet de baas, hij aanvaardt de hem verleende diensten „for better and worse”. Dit beroepsgezag werkt door in de gemeenschap en zoekt daarin zichzelf te versterken en te bevestigen door het verwerven van privileges en uiteindelijk van een monopolistische positie. Deze vindt zijn regulatie in de beroepsethiek, welke een tegenwicht moet vormen tegen de gevaren van machtsmisbruik, welke inherent zijn aan elk monopolie, wanneer het eigenbelang van enkeling of groep gaat prevaleren boven het algemeen belang. Het beroepseigene effectueert zich in organisatiepatronen, waarbinnen het beroep wordt uitge-

oefend en waardoor het in stand wordt gehouden, en door een beroepsstijl welke zich zowel collegiaal als naar buiten manifesteert.

Het is in het bestek van deze rede helaas niet mogelijk deze beschouwingen verder uit te breiden; ik ben me bewust, dat zij zeer fragmentarisch zijn, maar naar ik hoop toch juist voldoende om zonder al te veel misverstand de vraag te beantwoorden of en in hoeverre het maatschappelijk werk terecht als een beroep kan worden gekwalificeerd. Daarbij wil ik erop wijzen, dat de grenzen vloeiend zijn en dat er als het ware een geleidelijke opklimming is vanuit de ongeschoolde arbeid tot de hoogst gekwalificeerde beroepen. Ergens daartussen ligt het niveau van het beroepsmaatschappelijk werk. En daarover kunnen we pas praten als de vierde vraag beantwoord is: „Wat is maatschappelijk werk?”

Ik zou me hiervan af kunnen maken door me erop te beroepen, dat een zo bij uitstek deskundige als mej. Kamphuis eens geschreven heeft, dat dit een vraag is zonder antwoord, maar zij logenstrafte deze bewering bij voortdurende door meer dan menig ander insider bij te dragen tot de verheldering van de begrippen en tot de wetenschappelijke fundering van het maatschappelijk werk.

En al is dan het maatschappelijk werk niet in één algemeen aanvaarde definitie te vatten, toch is het mogelijk en nodig tot een benaderende beeldvorming te komen al was het maar, omdat het alleen dan als belangrijke gemeenschapsfunctie erkend en gesanctioneerd kan worden, wanneer het een voor het publiek herkenbare eigen gestalte heeft. En zover is het in ons land helaas nog lang niet, zoals mij onlangs nog weer eens gebleken is, toen ik een inleiding over maatschappelijk werk hield voor een groep belangstellende vrouwen, die over het algemeen een middelbare schoolopleiding hadden gehad en nu werkzaam zijn op het gebied van de gezondheidszorg. Te mijner lering heb ik aan dit gehoor, dat in eruditie zeker boven het gemiddelde publiek uitsteekt, gevraagd in het kort schriftelijk te formuleren, wat zij onder maatschappelijk werk verstonden. Een kleine bloemlezing van de antwoorden wil ik u niet onthouden:

„Het doel van het werk is, om in samenwerking met andere instellingen het Nederlandse volk economisch financiële hulp te verschaffen tot bevordering van de welvaart.”

„Maatschappelijk werk is het streven om de minder bevoorrechte mens van overheidswege steun te geven in zijn sociale problemen.”

„Het werk dat wordt verricht om personen te helpen, die om welke reden dan ook zo weinig verdienen, dat zij de noodzakelijke behoeften voor levensonderhoud niet kunnen financieren, is maatschappelijk werk.”

„Je medemens, die, door welke oorzaak ook, o.a. dronkenschap, diefstal, ziekte, enz. buiten de maatschappij staat, in liefde te helpen, zodat deze mens weer een plaats in de maatschappij krijgt.”

„Maatschappelijk werk heeft tot taak:

a. de ontwrichte gezinnen te helpen waar het kan, financieel en ook praktisch; b. de verwaarloosde kinderen uit het zeer lage en mislukte gezin op te vangen en zo nodig een onderkomen te verschaffen.”

„Maatschappelijk werk houdt het streven in om mensen, die om wat voor reden ook (financieel, fysiek, psychisch, etc.) niet meer in de normale samenleving geaccepteerd konden worden, weer in het gareel te doen gaan.”

„Maatschappelijk werk lijkt mij: een bodemloze put van het steeds weer opnieuw pogen om degenen, die in de goot geraakt zijn weer op het trottoir te helpen, zowel geestelijk als materieel.”

Dames en heren maatschappelijk werkers, herkent u in het bovenstaande uw beroep? Zo neen, mag ik me dan veroorloven om mij over uw hoofden heen tot de hier aanwezige pers en naar ik hoop via hun machtige pen tot het grote publiek te wenden?

Maatschappelijk werk is geen materiële armenzorg, ook al is het daar wel bij betrokken. Maatschappelijk werk is *niet* de bevordering van economische welvaart maar van persoonlijk welzijn. Maatschappelijk werk is *niet* het in het gareel doen gaan van ontspoorde individuen, maar het is het de benarde mens helpen zijn positieve krachten te ontplooiën, zodat hij, om met Schweitzer te spreken, kan zijn: „leven dat leven wil te midden van leven dat leven wil”, dat wil zeggen dat de mens zich zelf kan zijn

met aanvaarding van en respect voor de ander als zijn medemens.

Ik wil het graag wat exacter en zo eenvoudig mogelijk zeggen, door te stellen, dat maatschappelijk werk een facet is van het wijde begrip maatschappelijke hulpverlening, welke voortspuit uit een fundamentele functie van het gemeenschapsleven.

Wie inzicht in het verschijnsel der hulpverlening wil krijgen moge ik verwijzen naar dr. Dora Peyser, die komende vanuit de praktijk van het maatschappelijk werk in 1934 aan de Berlijnse Universiteit promoveerde in de sociologie op een dissertatie over „Hilfe als soziologisches Phänomen”, een onderwerp, dat zij na haar vlucht voor het Hitlerregime in Australië opnieuw behandelde in haar boekje „The strong and the weak” en tot mijn vreugde vond ik een recent artikel van haar hand in het nummer van maart 1960 van de Nachrichtendienst, het blad van de Deutsche Verein für Öffentliche und Private Fürsorge.

Hulpverlening als sociale functie vindt haar uitgangspunt in de ongelijkheid van mensen naar hun aanleg en naar hun omstandigheden. Behalve de natuurlijke hulpeloosheid van kinderen en bejaarden, die afhankelijk zijn van de zorg van anderen, is er de lichamelijke en geestelijke hulpeloosheid van hen, die fysiek of psychisch gehandicapt zijn en ten slotte is er de sociale hulpeloosheid van degenen, die door oorzaken van buitenaf zich niet zonder hulp kunnen handhaven, b.v. door het wegvallen van de kostwinner (men denke aan weduwen en wezen) of van het bestaansmiddel (werkloosheid). De Westerse landen zijn er voor een deel in geslaagd de sociale hulpeloosheid uit te bannen of althans goeddeels op te vangen door sociale zekerheidsmaatregelen. Maar zelfs in de welvaartsstaat met economische bestaanszekerheid van de wieg tot het graf zullen er altijd de zwakken en de sterken naar lichaam en geest zijn, zullen er altijd spanningen en botsingen blijven tussen eigenbelang en gemeenschapszin. Het is niet overbodig om in deze tijd van welvaart, waarin trouwens de materiële armoede nog lang niet geweken is, en waarin men wel eens hoort twijfelen aan de noodzaak van maatschappelijk werk, nog eens weer te doen uitkomen, dat de

economische bestaanszekerheid geen panacee is voor alles en dat zij vandaag aan de dag gepaard gaat met veel innerlijke bestaansangst, dat een leeg hart niets heeft aan een volle portemonnaie, dat er een beklemmende eenzaamheid rondwaart te midden van de drukte in onze steden, dat het veilig verkeer van mensen in een steeds gecompliceerder en daardoor verwarrende maatschappij hachelijk is geworden, zodat velen verdwaald raken of in botsing komen.

Om het dr. Peyser te laten zeggen:

„There always was, is and will be help, aid, assistance, relief in its manifold ways as one of the integral forces of social life of man..... There never was human life which was not social life in some form.” En de bekende socioloog Kropotkin ging nog verder toen hij in zijn in 1912 verschenen boek „Mutual aid” stelde, dat de maatschappij en het verschijnsel der hulpverlening er reeds waren, voordat er mensen bestonden. Wie wel eens geboeid naar een verstoord mierennest heeft staan kijken, kan misschien iets van deze uitspraak begrijpen. Ik zal u niet terugvoeren naar deze voorhistorische, ja voormenselijke hulpverleningsverschijnselen en ga ook zonder meer voorbij aan de primitieve fase van spontane onderlinge hulp in familie- en stamverband. Even slechts blijf ik met een wat weemoedige blik stilstaan bij de magische figuur van de priester-arts-sociale leidsman, die nog de totale mens onder zijn hoede kon nemen. Zo beland ik met zevenmijslaarzen, die ik ook verder zal aanhouden in de antieke, vóór-christelijke wereld, die wel eens als „Die Welt ohne Liebe” is gekwalificeerd. Ten onrechte dacht ik, want waren er niet de bloei van de philanthropeia in Griekenland, de kracht der humanitas in het Romeinse Rijk en in het oudtestamentische Israël de omschreven regelen van hulpverlening, waarin de sociale gerechtigheid (Zedakah) sterk doorklinkt?

Met het christendom ontwikkelt zich de religieus caritatieve armenzorg, waarvan het diaconaat der vroeg-christelijke gemeenten een zuiver beeld geeft.

Als uiting van naastenliefde had deze hulpverlening een uitgesproken persoonlijk karakter, waar-

bij de geestelijke waarde der barmhartigheid de voorziening in stoffelijke behoeften doordrong en verdiepte tot waarlijk opheffende zorg.

Het organisatorische element voorkwam tegelijkertijd misbruiken en verspilling van gelden. De diaconale arbeid voor weduwen, wezen en vreemdelingen stond op een hoog peil; er was toezicht op de besteding der gaven en de stoffelijke zelfstandigheid van de arme werd nagestreefd door verschaffing van arbeid. Zowel het motief, de persoonlijke naastenliefde, als de methode, individualisering en opheffing in de zorg van deze eerste christelijke diaconieën komen duidelijk naar voren en misschien kan zelfs gezegd worden dat de diakenen en diakonessen uit de eerste eeuwen der christelijke jaartelling beroepsmaatschappelijk werkers waren, want de hulpverlening was vaak hun levenstaak, die zij in georganiseerd verband verrichtten met alle deskundigheid, die toen beschikbaar was. Wie neiging mocht hebben om over die kunde te glimlachen met een modern superioriteitsgevoel moet zich wel realiseren hoe men over 1500 jaar zal lachen over het kleine beetje aanvechtbare kennis van onze tijd. Wij zijn gefascineerd door de toppen van wetenschappelijke kennis, die als blinkende ijsbergen boven het water uitsteken en vergeten meestal, dat het grootste deel onder de zeespiegel in het duister van onze onwetendheid is gehuld.

Terugkomende op de vroeg-christelijke diaconale hulpverlening moet worden opgemerkt, dat deze oorspronkelijke, zuivere vorm al vrij spoedig verloren ging, toen de kerk van „gemeenschap der gelovigen” werd tot massabeweging en tot officieel instituut. Wanneer het christendom in de vierde eeuw onder Constantijn de Grote staatsgodsdienst wordt en het wereldlijke element zich met het geestelijke gaat verbinden, is het voor de kerkelijke armenzorg niet meer mogelijk om het karakter der persoonlijke naastenliefde te behouden en haar opheffend werk te blijven vervullen. De toename van het aantal gelovigen, of liever van het aantal lidmaten der kerk vervormde de individuele diaconale arbeid tot massabedeling. De kerkelijke financiën schoten bovendien te kort om de toenemende armoede te bestrijden en werden derhalve aangevuld

door de overheid. Er ontstond, mede ten gevolge van de dikwijls vage onderscheiding tussen kerkelijke en burgerlijke gemeente, een vermenging van kerkelijke en overheidszorg, waardoor het geestelijke element nog meer verdrongen werd. De kerkelijke armenzorg werd van bezielde naastenliefde tot koude plicht.

Het is in het bestek van deze rede niet mogelijk de interessante en bonte historie van de armenzorg door de middeleeuwen heen te volgen, zodat ik met zevenmijlslaarzen overspring naar de Reformatie. We zien dan hoe het protestantse diaconaat zich eigenlijk op analoge wijze ontwikkelt als de vroeg-christelijke diaconieën. Zolang de jonge kerk der Reformatie nog strijdende, levende geloofsgemeenschappen waren droeg hun diaconale arbeid een sterk geestelijk en persoonlijk karakter en werkte daardoor opheffend; zodra de Gereformeerde Kerk werd tot volkskerk ontstond het gevaar, dat het armenzorgmotief vervlakte van bezielde naastenliefde tot plichtmatige filantropie, terwijl haar methode van individuele zorg en opheffing overging tot automatische massabedeling.

Er ontstond in de zeventiende en achttiende eeuw een chaotisch beeld van kerkelijke en overheidszorg, die soms als gelijkwaardige instellingen ieder hun eigen terrein bewerkten, soms ook geheel samenvloeiden terwijl het ook voorkwam, dat de kerkelijke armenzorg ondergeschikt was aan de overheid, die overging tot instelling van aalmoezenierskamers en aanstelling van armvoogden.

Hier zien wij, in de maatschappelijke hulpverlening weer een element van beroepswerk naar voren komen, zij het dan ook dat de armvoogd of weesvader vaak meer leek op een ongeschoolde koddebeier dan op een deskundig maatschappelijk werker.

In het algemeen kan echter worden gezegd, dat de kerkelijke armenzorg volkomen overheersend bleef en dat de plaatselijke overheid vaak volstond met het „wegjagen van vreemde bedelaars”. Toen in de negentiende eeuw de armoede ten gevolge van de industrialisatie ontstellende vormen aannam bleef een goed deel van het gebied der maatschappelijke hulpverlening braak liggen, enerzijds omdat de kerk haar taak ten enenmale niet meer aankon, en

anderzijds door de principiële terughouding der overheid die haar taak nog in 1870 bij herziening der Armenwet uitdrukkelijk als politiezorg kenschetste. Het particuliere initiatief vond derhalve een belangrijk arbeidsveld toen het door het Réveil en de humanitaire stromingen werd gedreven tot verbetering van de armenzorg. ^{liberaal}

Na eeuwen van een zichzelf vrijwel gelijk blijvende armenzorg met ups en downs van bloei en verval zet in de tweede helft der negentiende eeuw de snelle ontwikkeling in van het maatschappelijk werk, waarvan de geboorteaakte kan worden gevonden in hetgeen Helène Mercier schreef in 1884 — dus ongeveer in de tijd, waarin de politiek ons in de wet-Van Houten tegen de kinderarbeid een begin van sociale wetgeving bracht —: „een sociale overtuiging verwerven men zich door in de eerste plaats kennis te nemen van hetgeen over de maatschappij door denkers en navorsers is onderzocht en aan het licht gebracht..... door aan de hand van de socioloog het wachtend arbeidsveld zóó lang en zóó aandachtig te doorkruisen, zóó grondig te leren kennen, dat men ten laatste met beslistheid, vol innerlijke zekerheid tot zichzelf weet te zeggen: „dien weg heb ik in te slaan”.

Wel vervoortziend was de blik van de vrouw, die in 1884 de socioloog zag als gids in het labyrint van de sociale zorg. Het zou echter een halve eeuw duren voordat de ontmoeting van socioloog en maatschappelijk werker van vluchtig visioen tot blijvende verbintenis werd. Het was geen wonder, dat tot Helène Mercier die andere bekende vrouw zich wendde: Mevrouw Muller-Lulofs, de bezielende voorvechtster van de verbetering der armenzorg, waarvoor zij opleiding zag als onafwijsbare noodzaak.

Mevrouw Muller-Lulofs, Helène Mercier, mr. Kerdijk, het zijn namen van hen, die niet genoemd mogen blijven, nu het beroepsmaatschappelijk werk gestalte gaat krijgen in de code. Het zijn deze drie grondleggers van de beroepsopleiding geweest van wie in april 1899 de oproep in het „Sociale Weekblad” uitging:

„Stellig behoort het tot de verblijdende tekenen van onze tijd, dat meer en meer, op het terrein van soci-

ale arbeid, beschaafde vrouwen en mannen — vrouwen vooral — zich gedrongen voelen tot persoonlijke werkzaamheid.

Of echter de wijze waarop dit tot dusver veelal geschiedt niet een ernstige schaduwkant heeft, die de ingenomenheid met het verschijnsel, hoe heuglijk ook op zichzelf, aanmerkelijk moet temperen? . . . De waarheid is, dat ook voor sociale arbeid, opdat hij naar de volle eis worde gericht, deugdelijke en ernstige voorbereiding onmisbaar moet worden geacht. Een voorbereiding die deels een wetenschappelijk karakter dragen moet, omdat het aankomt en op algemeen-sociologische ontwikkeling en op bekendheid met velerlei wetgeving en op geschiedkundige bestudering van verschillende vraagstukken; maar die voor een zeker niet geringer deel — dit worde met nadruk gezegd — praktisch wezen moet, bestaande in oefenende deelneming aan de tot levenstaak gekozen arbeid, onder deskundige en wegwijzende leiding.”

Veel van wat hier in 1899 werd betoogd als pleidooi voor de opleiding zou ook thans nog kunnen worden gezegd — zij het in wat andere bewoordingen. En het moet zelfs ook thans telkens worden herhaald omdat de beroepsmaatschappelijk werker nog wordt vertekend tot de verzakelijke tegenvoeter van de barmhartige Samaritaan. Wezenlijke barmhartigheid zal *juist* uit liefde willen helpen met *alle* middelen, die wetenschap en ervaring ter beschikking stellen, en wezenlijke kennis van menselijke nood impliceert de waarheid van 1 Corinthe 13: „Al ware het, dat ik alle geheimenissen en alles, wat te weten is, wist, maar had de liefde niet, ik ware niets.”

Op deze beide pijlers, liefde en kennis, of liever gezegd kunde, werd in 1899 het fundament gelegd, waarop de eerste school voor maatschappelijk werk in ons land, die er zich op beroemen kan de eerste in de hele wereld te zijn geweest, is opgetrokken met als doel „de stelselmatige en praktische vorming van hen die aan enige belangrijke tak van sociale arbeid zich willen wijden”.

Op ditzelfde fundament rusten thans 15 onderling nogal uiteenlopende scholen, onder de vlag van Sociale Academies, waarvan de opbouw onherkenbaar verschilt van de beginconstructie.

Geen wonder, want tussen toen en nu ligt een lange periode van zoeken, tasten en vinden; van vormgeving en hervorming; van wetenschappelijke verdieping en van voortdurende aanpassing aan de stormachtige dynamiek van de maatschappelijke ontwikkeling, waarin het maatschappelijk werk tegelijkertijd onderstroom en tegenstroom is.

Ik heb deze snelle ontwikkeling van armenzorg tot maatschappelijk werk elders uitgewerkt in de volgende punten:

1. van massabedeling tot geïndividualiseerde zorg;
2. van uniforme materiële steun tot gespecialiseerde dienstverlening (behandeling);
3. van curatieve hulp tot preventieve zorg;
4. van politionele tot sociale overheidszorg;
5. van — om met wijlen mr. Moltzer te spreken, wiens naam hier vandaag met eerbied moge worden genoemd — cause to function;
6. van weldadigheid tot beroepsmatigheid.

Met terzijdelating van de eerste vijf punten en zonder in te kunnen gaan op de nieuwste ontwikkeling vanuit het individueel maatschappelijk werk naar het maatschappelijk opbouwwerk, wil ik trachten thans de vraag te beantwoorden: is maatschappelijk werk een beroep?

Ik schaar mij niet aan de zijde van hen, die ernaar streven de term maatschappelijk werk te monopoliseren voor de beroepsuitoefening, omdat dit ingaat tegen het gevestigde spraakgebruik, dat het maatschappelijk werk kent als het totaal van sociale hulpverleningsinstituten en van de daarvan uitgaande activiteiten. Evenzeer als het woord verpleging veel meer omvat (b.v. het verplegen van een ziek kind door de moeder) dan het beroep van de gediplomeerde verpleegster, evenzeer omvat maatschappelijk werk meer dan het methodisch handelen van de opgeleide beroepskracht. En evenzeer ook als de verpleegster een door de staat erkend diploma en daardoor een beschermd beroep heeft, evenzeer zou dit het geval moeten zijn voor de gekwalificeerde beroepsmaatschappelijk werker.

Waarom zou de titelbescherming, die reeds in 1945 werd ingevoerd in België en in 1946 in Frankrijk niet ook aanvaardbaar zijn in Nederland, dat in de

opleiding voor maatschappelijk werk zeker niet achterstaat bij zijn Zuiderburen en hen in menig opzicht zelfs vooruit is? En waarom zou de wettelijke regeling van de positie van de accountants, welke onlangs door de Tweede Kamer werd aanvaard, niet gevolgd kunnen worden door een wettelijke erkenning van de beroepsmaatschappelijk werker, wiens theoretische bagage zeker niet minder wetenschappelijk is of althans kan en moet zijn dan die van de accountant en wiens relatie tot de cliënt minstens zo vertrouwelijk behoort te zijn? De inzage in een boekhouding lijkt me nog altijd van minder intieme aard dan de blik in de roerselen van een menselijke ziel, ook al vindt menigeen zijn commercie belangrijker dan zijn ziel.

Ik kan geen weerstand bieden aan de verleiding om in dit verband even in te gaan op de geruchtmakende kwesties rond het verschoningsrecht van de maatschappelijk werker. Als ik dit bepleit en vooropstel dat het belang van het maatschappelijk werk een verschoningsrecht nodig maakt, dan moet aan de andere kant ten volle worden erkend, dat het belang van een rechtsstaat het geven van getuigenis eist. Twee belangen kunnen hier in strijd komen met elkaar en dan zal in objectiviteit moeten worden afgewogen welk belang de voorrang heeft. Dit is voor maatschappelijk werkers niet gemakkelijk. Bovendien mag bij de gehele materie niet worden vergeten, dat nu en in de toekomst de rechter altijd blijft uitmaken of in een concreet geval een maatschappelijk werker zich op het verschoningsrecht mag beroepen, zoals dit thans ook het geval is ten aanzien van de medici.

Het komt me voor, dat de code door het opleggen van een geheimhoudingsplicht aan de beroepsmaatschappelijk werkers een belangrijke stimulans zal kunnen zijn voor het aanvaarden van het verschoningsrecht door de rechterlijke macht, die helaas nog niet in al haar geledingen op de hoogte blijkt te zijn van de „eigenstandigheid” en de betekenis van het beroepsmaatschappelijk werk.

„Is social work a profession?” Deze vraag stelde Abr. Flexner in een belangwekkende verhandeling, die in 1915 werd gepubliceerd; zijn antwoord was ontkennend, want het was zijn weloverwogen over-

tuiging, dat het maatschappelijk werk in zijn toenmalige ontwikkelingsfase niet kon worden gekenschetst als een „echt” beroep, omdat het nog lacunes had op de volgende gebieden:

- a. een basisopleiding in de sociale wetenschappen;
- b. een afgerond geheel van specifieke kennis en een overdraagbare beroepstechniek;
- c. een duidelijke omschrijving van opleidings- en beroepseisen, gewaarborgd door overheidstoezicht;
- d. een beroepsorganisatie;
- e. een beroepscode.

Deze beroepstekorten vertoonde het maatschappelijk werk in 1915 in Amerika. Er zijn sindsdien 45 jaar voorbijgegaan; 45 jaar waarin het maatschappelijk werk zich niet alleen in Amerika maar ook in Nederland stormachtig heeft ontwikkeld en fundamenteel is veranderd.

In de basisopleiding spelen thans niet alleen de sociale wetenschappen een belangrijke rol, maar neemt ook de psychologie een voorname plaats in. Uit deze basiswetenschappen is een geïntegreerd geheel van theoretische kennis gegroeid, die in voortdurende wisselwerking met de praktijk een specifieke maatschappelijk-werk-methodiek heeft doen ontstaan. De opleidingseisen zijn door de overheid vastgelegd in de minimumprogramma's van de Sociale Academies, waarvan sommigen ver boven dat minimumniveau uitgaan; aan het best bereikbare en niet aan de achterblijvers moet m.i. het beroep gemeten worden.

Er is beroepsorganisatie, zelfs in tweevoud wat voor Nederland niet goed anders schijnt te kunnen; maar de twee-eenheid, die zich hier vandaag manifesteert bewijst, dat de maatschappelijk werkers hun beroeps-eenheid weten te stellen boven de gescheidenheid of beter boven de verscheidenheid en het is voor de ontwikkeling van het beroep, dat zich zijn plaats in de publieke waardering nog verder moet veroveren van harte te hopen, dat er sprake zal zijn zoal niet van eenheid dan toch van eendracht, die macht maakt.

De laatste voorwaarde, die Flexner voor de beroepsmatigheid stelde, de code, aanschouwt dan thans na jaren van moeizame verwachting en bange barensweeën het levenslicht. Het is thans aan de leden van de bonden te beslissen over zijn levenslot, dat op de ontwikkeling van het beroep grote invloed kan hebben.

„Is social work a profession?” Nee, zei Flexner in 1951; het is een beroep in wording, stond in het bekende Hollis Taylor-rapport over Social Work education in de U.N., gepubliceerd in 1951. In 1957 schreef Greenwood, wiens beroeps-criteria ik reeds aangaf:

„It is often contended that social work is still far from having attained professional status. But this is a misconception. Social work is already a profession. It is however seeking to rise within the professional hierarchy so that it, too, might enjoy maximum prestige, authority and monopoly, which presently belong to a few top-professions.”

Dit is wel een heel ander geluid dan dat van prof. Van Doorn, die in zijn reeds eerder aangehaald artikel „aarzelt met het uitreiken van het brevet „profession” aan het maatschappelijk werk”. Ik vermag ook na zorgvuldige bestudering van zijn argumenten deze aarzeling niet te delen, al ben ik ervan overtuigd dat het Nederlands maatschappelijk werk zichzelf niet in jeugdige overmoed te buiten zal mogen gaan en in alle bescheidenheid zal moeten erkennen, dat het van de top in de hiërarchie der beroepen nog ver af is. Het zal daarnaar echter met moed en volharding moeten blijven streven zonder irreële pretenties maar met aspiraties, die nooit té groot kunnen zijn, want het gaat erom de mens maatschappelijker en de maatschappij menselijker te maken in een wereld, die staat voor een afgrond van onmenselijkheid. En wanneer ik dan na de 50 megaton atoomexplosie in de kring van maatschappelijk werkers de verzuchting hoor slaken „waarom doen we ons pietepouterige werk in godsnaam nog?” dan heb ik daarop maar één, persoonlijk antwoord: Wij werken in Gods Naam.

en ze berustte
in orde